

ЗАПОЗИЧЕННЯ-УРБАНОНІМИ В ЛЕКСИЧНІЙ СИСТЕМІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Гулей Тетяна Василівна

викл.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті розглядається питання функціонування запозичень в англійській мові, що відображають процес урбанізації. Досліджуються причини, шляхи та періоди перебігу процесу запозичення лексичних одиниць.

Ключові слова: запозичення, інтернаціоналізм, урбанізація, урбанонім, урбанонімікон.

Актуальність статті зумовлюється зростанням інтересу до назв, номінацій, дискурсивних практик, що виникають і змінюються у сучасних містах. Становлення міської культури та популяризація міського стилю життя сприяє динамічному розвитку урбаністичної лексики, а саме появі нових назв міських реалій.

Метою дослідження є виявлення запозичених лексичних одиниць, що виникли в результаті урбанізаційних процесів та вкоренилися у системі англійської мови, а також вивчення запозичених урбанонімів згідно періодизації розвитку англійської мови.

Предметом наукової праці є формування запозичених номінативних одиниць у лексичній системі англійської мови, що виникли під впливом процесу урбанізації.

Об'єктом дослідження є запозичені назви міських реалій та внутрішньоміських об'єктів в англомовних країнах.

Сучасна мова – продукт довготривалого історичного розвитку, в процесі якого мова підлягає різностороннім змінам, що зумовлено багатьма причинами. Зміни стосуються всіх сторін (рівнів, ярусів, аспектів) мовної структури, але діють в них не однаково. Історичний розвиток кожного рівня залежить від конкретних причин та умов, що стимулюють зрушення лексичного складу мови в його фонетичній (фонологічній) та граматичній організації.

Сам факт запозичення лексеми з однієї мови в іншу є явищем складним і багатограним.

Тісна взаємодія народів світу діалектично обумовлює взаємозбагачення їх мовних систем за рахунок зростання запозичених одиниць. При цьому своєрідним "каталізатором" процесів запозичання постають інновативні засоби масової інформації. Серед провідних мас-медіа: теле- і радіокомпанії, світова мережа Internet, періодичні видання.

Проте, розвиток мовної системи англійської мови за свідченнями вчених "все більше детермінується не іншомовним впливом, а саме внутрішньомовними запозиченнями, які виникають внаслідок інтерваріантної міграції та інтраваріантної мобільності лексичного матеріалу" [Кнаппова 1981, 10]. Головним чином це пов'язано із поліетнічністю і поліфункціональністю цієї мови. Наприклад лексична одиниця *sidewalk*, що притаманна американському варіанту англійської мови, стала настільки широковживаною, що з кінця ХХ століття навіть витісняє лексему британського варіанту англійської мови *pavement*. Подібних впливів зазнали наступні урбаноніми: *crossing guard (lollipop man, BE)*, *cross walk (zebra crossing/pedestrian crossing, BE)*, *stop lights (traffic lights, BE)* тощо.

Загалом запозичення, що стосуються процесу урбанізації, в англійській мові часто мають різні витоки. Вони походять з романських, данських, англо-саксонських, норвезьких, норманських та кельтських мов та їх варіацій [Macdavid 1980, 71].

Розпочнемо із запозичень, які становлять переважну більшість серед таких, що мають місце в лексичному складі англійської мови, беручи до уваги урбаноніми, – з латинських запозичень. Це явище відображене у всевітньовідомих назвах міст, які у своєму складі мають латинський корінь *cester* (латинською мовою *castra (camp)*) – *Chester, Manchester, Winchester, Worcester, Leicester, Lancaster, coln* (латинською мовою *colonia* (від *colere* до *cultivate, inhabite*) – *Lincoln, Colchester; port* (латинською мовою *port (gate)*) – *Portsmouth, Bridgeport, Devonport* [Гак 1967, 92–93]. Частіше за все до назв латинського походження належать назви релігійних установ. Наприклад, назва єпархії *Bath and Wells* в англійському містечку *Canterbury* походить з латинського слова *Bathoniensis* чи *Bathoniensis et Wellensis*, що виникло з імені *Adelardus Bathoniensis* (XII ст.), послідовника аристотеліанства в давньому Римі, відчайдушного захисника догми існування Бога, видатного філософа. Назва *Westminster* (Собор Святого Петра у Вестмінстері, який майже завжди називають Вестмінстерське абатство – готична церква у Вестмінстері, на захід від Вестмінстерського палацу) походить з латинського слова *Westmonasteriensis*, яке, судячи з двох точок зору, може вказувати на ім'я невідомого письменника-філософа, деякі з напрацювань якого знаходяться в англійських архівах, а також може вказувати на реальне розташування – "західний монастир" [Words in English: loanwords].

Також до лексичних одиниць урбанонімної лексики англійської мови латинського походження належать назви вулиць, пам'яток культури, навчальних, розважальних закладів тощо. Барбікан (*Barbican*) – визначна пам'ятка не лише столиці Великобританії, а й взагалі історії минулого століття, адже нещодавно вона зазнала значної реконструкції. Колись на місці цього житлового мікрорайону був форпост (звідки і його назва "Бабрікан" – вартова башта). Назва походить від латинського *Barbicana*, що означає "висока камера". Назва *Oxford* є прикладом запозичення латинського походження слова *'ford'*, що означає "перепливати річку".

Назва відомого англійського ресторану *Case is Altered* походить з латинської фрази *Casa Alta* ('високий будинок') чи *Casa Altera* ('другий будинок'). Маленький ресторанчик *Tempus* біля грузинського готелю в Лондоні в своїй назві містить латинське слово, яке в перекладі означає "пора, час, сезон" на *George Street*. Теж латинського походження є назва вулиці *Amalia Drive* в Лондоні, що в перекладі означає "працелюбність".

Прикладом запозичення зі скандинавської мови є назва британського коледжу *Hoggen Green*, яке в перекладі означає "підйом поверхні води". Щодо запозичень з кельтських мов в сучасній англійській мові налічується мало, багато їх було в часи функціонування староанглійської мови (ОЕ). Так, мовою кельтів були названі королівства давніх часів, наприклад, *Kent, Deira and Bernicia*, які походили з назв кельтських племен. В сучасній Ірландії залишилися назви кельтського походження. Наприклад, назва собору *Kildare* походить з кельтських слів *cill*, що означає "церква" та *Dara*, що означає "дуб". Також, ірландська церква *Derry*, в однойменному

місті, протягом тривалого часу називалась *Doire Cholmchille*, що з кельтської означає "дуб, що виростив святий Колмкіл".

Чимало англійських назв приватних будинків, торгових підприємств, закладів розважального характеру містять в своїх назвах кельтські запозичення. Наприклад, такі назви комерційних установ, як *Smith, Miller, Skinner* є прямими зовнішніми запозиченнями з кельтських мов. Часто можна зустріти англійські масткі, що називаються '*At Smiths*', '*Wellcome to Miller*' чи просто '*Skinner*'.

Прикладом лакського запозичення є назва *Pig and Whistle*, популярне комфортабельне місце для відпочинку, назва якого походить з висловлювання "piggin wassail", що в перекладі означає "мати відмінне здоров'я".

Нормани теж залишили по собі пам'ять, що відобразилося в номінації. Всесвітньо-відома назва *Cambridge* до навали норманів звучала '*Grantebrige*' (славетний міст), пізніше, на основі норманського слова в ході історичних процесів, назву було змінено на сучасну. В англійських назвах часто зустрічаються слова зі сполучником *le*, що також було запозичено з мови норманів, наприклад, *Chester-le-Street, Adwick-le-Street*.

Запозичення англійської урбанонімної лексики варто дослідити також з точки зору періодизації розвитку англійської мови. Так, ученими визначаються три латинські хвилі впливу в давньоанглійському періоді: латинські континентальні запозичення (їх прийнято називати запозиченнями нульового періоду); латинські слова, що проникли в англійську мову з кельтської – запозичення першого періоду; латинські слова, що пов'язані із появою християнства в Англії – запозичення другого періоду [Serjeantson 1937, 25].

Латинські континентальні запозичення першого періоду свідчать про постійні контакти між римлянами та германськими племенами: *portus* 'port', *torr* 'tower' (*turris*), *straet* (*strata* 'straight way' чи *stone-paved road*), *weall* 'wall' (*vallum*).

Значна частина запозичень другого періоду являла собою слова релігійного змісту. З давньогрецької мови ще до впровадження християнства в Англії були запозичені *church, temple, altar*, проте можна впевнено стверджувати, що вони проникли в англійську мову в латинській формі. Серед класичних запозичень урбанонімної лексики можна відмітити групу слів сфери освіти, науки та культури: *school* < *lat. schola*, *theatre* < *др. гр. theatron*, *place* < *лат. platea*.

Під час давньоанглійського періоду (Old English Period) створювалися назви річок, поселень, міст, які і до теперішнього часу впливають на поповнення урбанонімікону англійської мови. Власне, саме англійське слово *city* 'ceaster' (*castra* 'camp') виникло у той час [Loanwords in languages]. Найбільша кількість урбанонімної лексики виникла за новоанглійського періоду (XVII–XXI ст.): *casino, cupola, fresco, opera, studio, airplane, airdrome, monoplane, biplane, hydroplane, condenser, aerial* [Words in English: loanwords].

Англійська мова поповнилася також урбанонімними одиницями французького походження. Французький вплив на формування англійської мови почався ще до норманського завоювання Англії та особливо посилювався під час правління короля Едуарда в першій половині XI ст. [Clark 1957, 111]. Також наприкінці X ст. між Францією та Англією існували тісні торговельні та культурні відносини

[Serjeantson 1937, 1–2]. До французьких запозичень, що укорінилися в урбанонімному лексиконі англійської мови, належать слова: *ballet, salon, saloon, garage, gallery, corridor, mezzanine, café, restaurant, market, castle, banner, estate, fortress, pavilion, palace, tourniquet, bureau, boulevard, ambulance*.

Наприкінці давньоанглійського періоду англійська мова зазнала суттєвого впливу скандинавської мови. Скандинавські запозичення пов'язані з навалою вікінгів у VIII – XI ст. ст. та їх поселеннями в різних частинах країни, та є наслідком мирних контактів англійців та скандинавів впродовж XI та XII століть [Serjeantson 1937, 61]. Серед лексичних одиниць англійської мови, що виникли в результаті процесу урбанізації, існує на сьогодні небагато запозичень зі скандинавської мови. Наприклад, лексема *'by'*, що означає "міський", "міське житло", походить від скандинавського слова *"byr"*; у сучасній англійській мові вживається найчастіше у сполученні *"by-law"*, що в свою чергу означає "міський закон" (міське право), за винятком географічних назв в північній та східній частинах країни: Grimsby, Whitby, Appleby, Somer-by та інші. Також в назвах вулиць Лондона часто зустрічається лексична одиниця *'gate'*, яка також запозичена зі скандинавської мови, наприклад *High Gate Street, London Gate, Billingsgate*.

Впродовж XIV – XVII ст. ст. англійська мова збагачувалася також словами голландського походження, хоча на урбанонімній лексиці цей процес позначився не суттєво, наприклад, *landscape, laager, yacht*.

Англійська мова характеризується великою кількістю слів романського походження – італійського та іспанського. На думку Сарджентсона, італійські елементи за своєю чисельністю посідають в англійській мові четверте місце після французьких, латинських та скандинавських [Serjeantson 1937, 232].

Розвиток торговельного капіталізму в Італії, що почався в XIV ст., призвів до появи купців, банкірів, а по тому і промисловців, в чиїх руках зосередилися великі цінності. Покажемо в цьому відношенні історія слова *bank*. Слово *bank* походить з італійської *banco* < др. герм. *Banc* "лава для сидіння". Італійські продавці сиділи на площах за невисокими столиками *banco* чи *banca*. Цим словом стали називати діяльність мінял, а потім і похідний від цієї діяльності заклад – банк [Аракин 1955, 109]. Більшість запозичених італійських термінів, що увійшли до складу англійського урбанонімікону, зберігають свою форму, наприклад, *casino, opera, operetta, studio*, проте запозичення може стати складовою частиною композита, наприклад, *opera-house, studio-hall*.

Існування запозичень у складі урбанонімікону англійської мови зумовлене історичними, територіальними та культурними факторами. В лексичній базі англійської мови запозичення відіграють безперечно важливу роль: вона ніби зіткана з іншомовного походження коренів, афіксів, словотворчих морфем.

В статье рассматривается функционирование заимствований в английском языке, что отображают урбанизационные процессы. Исследуются причины, пути и периоды процесса заимствования лексических единиц.

Ключевые слова: заимствование, интернационализм, урбанизация, урбаноним, урбанонимикон.

The article deals with the problem of functioning of borrowed urban names in English. Reasons, routes and periods of borrowing of urban names are studied.

Key words: borrowing, loanword, urbanization, urban name.

Література:

1. Аракин В. Д. Очерки по истории английского языка. М., 1955. – 348 с.
2. Арнольд И. В. Лексикология современного английского языка. Учебное пособие. Изд-во лит-ры на иностранных языках. – М., 1959. – 367 с.
3. Так В. Г. О двух типах знаков в языке // Материалы конференции "Язык как знаковая система особого рода" М., 1967. – 85 с.
4. Горбаневский М. В. В мире имен и названий. – М., 1983. – 192 с.
5. Зацний Ю. А. Розвиток словникового складу сучасної англійської мови в 80-ті – 90-ті роки ХХ століття: Дис... д-ра філол. наук: 10.02.04. – К., 1999. – 409 с.
6. Карпенко Ю. О. Синхронічна сутність лексико-семантичного способу словотвору // Мовознавство. – 1992. – Число 4. – С. 3–10.
7. Кнаппова М. Языковые аспекты общественного функционирования личных имен // Ономастика и грамматика / Отв. ред. Л. П. Калакуцкая. – М., 1981. – С. 66–73.
8. Кубрякова Е. С. Типы языковых значений. Семантика производного слова. – М., 1981. – 198 с.
9. Clark J. W. A study of old and middle English. London, 1957.
10. Loanwords in languages [<http://www.antimoon.com/forum/2005/6909.htm>].
11. MacDavid R. I. Varieties of American English. Stanford, 1980. – 285 p.
12. Serjeantson M. A history of Foreign Words in English. London, 1937.
13. Time Corpus [<http://corpus.byu.edu/time/x.asp>].
14. Words in English: loanwords [<http://www.ruf.rice.edu/~kemmer/Words/loanwords.html>].